

TA'LIM TASHKILOTLARIDA EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISH

Bugungi kunda ekologik muammolar — iqlim o'zgarishi, suv va energiya resurslarining cheklanganligi, chiqindilar hajmining ortishi hamda bioxilma-xillikning qisqarishi — global miqyosda insoniyat taraqqiyotiga bevosita tahdid solayotgan omillarga aylangan. Ushbu muammolar ta'siri faqat global darajada emas, balki mahalliy hududlar, jumladan, ta'lim muassasalari faoliyatida ham yaqqol namoyon bo'lmoqda. Shu sababli ta'lim tashkilotlari ekologik ong va madaniyatni shakllantirishda yetakchi ijtimoiy institut sifatida qaraladi. Maktab rahbari uchun ekologik madaniyatni rivojlantirish alohida ekologik tadbirlar bilan cheklanmaydi, balki barqaror rivojlanishga yo'naltirilgan strategik boshqaruv modeli sifatida talqin etiladi.

Ekologik madaniyat tushunchasi shaxsning tabiatga ongli, mas'uliyatli va ehtiyotkor munosabatini aks ettiruvchi bilimlar, amaliy ko'nikmalar, qadriyatlar hamda xulq-atvor me'yorlari majmuasini o'z ichiga oladi. Ta'lim muassasasida ekologik madaniyatni shakllantirish faqat ekologiya bo'yicha bilim berish bilan cheklanmaydi; u o'quvchilarning kundalik hayotida ekologik mas'uliyatli qarorlar qabul qilishiga erishishni ko'zlaydi. Masalan, suv va energiyani tejash, chiqindilarni saralash, maktab va mahalla hududini toza saqlash kabi oddiy amaliy harakatlar uzoq muddatda o'quvchilarda ekologik mas'uliyat va fuqarolik ongini mustahkamlaydi.

Ekologik madaniyatni shakllantirishda barqaror rivojlanish (Sustainable Development) tamoyillari muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Barqaror rivojlanish bugungi ehtiyojlarni kelajak avlodlar manfaatlariga zarar yetkazmagan holda qondirish g'oyasiga asoslanadi. Ta'lim muassasasida bu tamoyil o'quv jarayoni, tarbiyaviy faoliyat va boshqaruv qarorlariga integratsiya qilinishi lozim. Masalan, maktab rivojlanish strategiyasida energiya tejankor texnologiyalarni joriy etish, ekologik loyihalarni moliyaviy va tashkiliy jihatdan

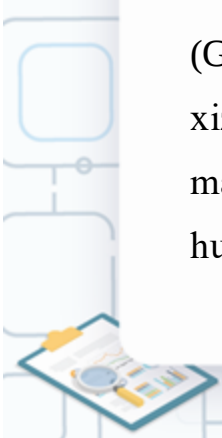
qo‘llab-quvvatlash nafaqat ekologik, balki iqtisodiy barqarorlikka ham xizmat qiladi.

Ekologik ongni rivojlantirishning asosiy maydoni dars jarayoni hisoblanadi. Bunda ekologik masalalarni faqat tabiiy fanlar bilan cheklab qo‘ymasdan, adabiyot, tarix, texnologiya, informatika va matematika fanlariga integratsiya qilish muhimdir. Masalan, matematika darsida suv sarfi yoki energiya iste‘moli bo‘yicha hisob-kitoblar bajarish, ona tili darslarida ekologik mavzudagi matnlarni tahlil qilish, tarix darsida sanoat rivojlanishining ekologik oqibatlarini muhokama qilish fanlararo integratsiyani ta‘minlaydi. Maktab rahbari bunday pedagogik yondashuvlarni qo‘llab-quvvatlab, o‘qituvchilarni innovatsion va ijodiy faoliyatga rag‘batlantirishi zarur.

Ekologik madaniyatni shakllantirishda amaliy faoliyat alohida ahamiyatga ega. Chiqindilarni kamaytirish va qayta ishlash (waste reduction and recycling) maktab miqyosida amalga oshiriladigan samarali ekologik amaliyotlardan biridir. Chiqindilarni saralash uchun alohida konteynerlar o‘rnatish, qog‘oz va plastikni ajratib yig‘ish o‘quvchilarda mas‘uliyat hissini shakllantiradi. Ayrim maktablarda yig‘ilgan qog‘ozni topshirish orqali ko‘chatlar xarid qilinib, maktab hududiga ekilishi ekologik tarbiya va amaliy natijaning uyg‘unlashgan namunasidir.

Suv va energiya resurslarini tejash ekologik madaniyatning yana bir muhim amaliy ko‘rinishidir. Maktab rahbari suv oqishlarini o‘z vaqtida bartaraf etish, energiya tejamkor yoritish vositalaridan foydalanish, dars xonalarida elektr jihozlarini oqilona ishlatish kabi choralarni tizimli joriy etishi mumkin. Masalan, “Eng tejamkor sinf” tanlovlarini tashkil etish orqali o‘quvchilarni resurslardan mas‘uliyatli foydalanishga undash mumkin. Bunday tashabbuslar tarbiyaviy ahamiyat bilan bir qatorda iqtisodiy samarani ham ta‘minlaydi.

So‘nggi yillarda ta‘lim amaliyotida keng tarqalayotgan “Yashil maktab” (Green School) konsepsiyasi ekologik madaniyatni tizimli shakllantirishga xizmat qilmoqda. Yashil maktab ekologik jihatdan mas‘uliyatli boshqaruv, ta‘lim mazmuni va kundalik amaliyot uyg‘unlashgan ta‘lim muhitini anglatadi. Maktab hududini ko‘kalamzorlashtirish, ekologik burchaklar tashkil etish, suv va energiya

iste'molini monitoring qilish kabi tashabbuslar yashil maktab konsepsiyasining asosiy tarkibiy qismlaridir. Rahbar bu jarayonni strategik loyiha sifatida boshqarib, pedagoglar, o'quvchilar va ota-onalarni faol jalb etishi lozim.

Ekologik loyihalar o'quvchilarni ekologik madaniyatning passiv iste'molchisi emas, balki faol ishtirokchisiga aylantiradi. "Bir o'quvchi — bir ko'chat", "Plastiksiz hafta", "Toza maktab — sog'lom muhit" kabi loyihalar o'quvchilarda tashabbuskorlik, jamoaviy mas'uliyat va yetakchilik ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bunday loyihalarni amalga oshirishda rahbar o'quvchilar, pedagoglar va ota-onalar o'rtasida samarali hamkorlikni yo'lga qo'yishi muhim.

Ekologik madaniyatni shakllantirishda maktab rahbarining shaxsiy namunaligi hal qiluvchi ahamiyatga ega. Rahbarning ekologik qoidalarga amal qilishi — qog'ozni tejashi, chiqindilarni saralashi, tabiatga ehtiyotkor munosabatda bo'lishi — jamoa uchun kuchli tarbiyaviy signal vazifasini bajaradi. Boshqaruv madaniyatida ekologik mas'uliyat ustuvor bo'lgan taqdirda, bu qadriyat pedagoglar va o'quvchilarning kundalik xulq-atvoriga singib boradi.

Xulosa qilib aytganda, ta'lim tashkilotlarida ekologik madaniyatni shakllantirish bir martalik aksiya yoki alohida loyiha emas, balki uzluksiz, tizimli va strategik boshqaruv jarayonidir. Ekologik ongni rivojlantirish, barqaror rivojlanish tamoyillarini joriy etish, resurslarni tejash, yashil tashabbuslar va ekologik loyihalar uyg'unlashgan holda amalga oshirilgandagina maktabda haqiqiy ekologik madaniyat vujudga keladi. Bunday muhitda tarbiyalangan o'quvchi kelajakda jamiyat va tabiat oldidagi mas'uliyatini anglagan, ongli va faol fuqaro sifatida shakllanadi.

Nazorat savollari

1. Ekologik madaniyat tushunchasi qanday tarkibiy qismlardan iborat va u ta'lim jarayonida qanday namoyon bo'ladi?
 2. Barqaror rivojlanish tamoyillari ta'lim muassasasi boshqaruviga qanday integratsiya qilinadi?
-
-

3. Fanlararo integratsiya ekologik ongni shakllantirishda qanday pedagogik ustunliklar beradi?

4. “Yashil maktab” konsepsiyasining asosiy elementlari va amaliy natijalarini tushuntiring.

5. Maktab rahbarining shaxsiy namunaligi ekologik madaniyatni shakllantirishda nega muhim?

